

Władysław Piotrowski

Rewindykacje literackie i ich odbiór w okresie "pieriestrojki"

Rusycystyczne Studia Literaturoznawcze 15, 121-128

1991

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Rewindykacje literackie i ich odbiór w okresie „pieriestrojki”

Władysław Piotrowski

W obszarze rosyjskiego życia literackiego początek gorbaczowowskiej przebudowy oznaczyły trzy dzieła: *Pożar* W. Rasputina, *Smutny kryminal* W. Astafjewa i *Szafot* Cz. Ajtmatowa. Każdy z tych utworów był wydarzeniem literackim, wzbudził należne mu zainteresowanie, został odnotowany i opisany, lecz chyba dopiero utwory te razem wzięte, skojarzone w pewną całość po ukazaniu się w roku 1986 *Szafotu* zostały odebrane jako wyraz jakościowego przełomu w życiu kulturalnym, który oznaczał m. in. daleko idące złagodzenie restrykcji i reglamentacji w zakresie tematów i problemów, w zakresie interpretacji rzeczywistości, postaw i przesłań autorskich. Te trzy utwory w kontekście wydarzeń politycznych wiosny 1985 roku były zwiastunem nowej odwilży, a jak się później okazało — bardziej zasadniczych niż odwilż zmian i przewartościowań¹.

Do owych zmian i przewartościowań literatura rosyjska była wszechstronnie przygotowana, ponieważ procesy zapoczątkowane w okresie chruszczowskiej odwilży były kontynuowane zarówno w trybie legalnym, do którego należał jaskrawy nurt prozy wiejskiej oraz nie mniej jaskrawy i wartościowy nurt prozy miejskiej i wspomnieniowej, jak i w trybie nielegalnym, realizowanym w postaci „sam- i tamizdatów” oraz tekstów czasowo w ogóle nie ujawnianych, pisanych do szuflady. Złagodzenie i stopniowe poniechanie prohibicji wydawniczej ujawniło i wprowadziło do powszechnego obiegu czytelniczego ów zakazany, lecz istniejący zespół tekstów, które wraz z utworami wydanymi, a krytycznie lub nawet demaskatorsko zorientowanymi wobec zaszłości i aktualnej rzeczywistości zastoju w życiu politycznym, ekonomicznym i społecznym, wprowadziły literaturę rosyjską na nowy etap i przekształciły ją w nową jakość.

¹ Problemy podjęte w wymienionych utworach nie były nowe. Literatura okresu tzw. zastoju artykułowała je obficie, lecz chyba sposób artykulacji przesądził o tym, że te trzy dzieła zostały odebrane jako wyraz i dowód jakościowych zmian w życiu kulturalnym i społeczno-politycznym. Przesłania ideowo-moralne wypowiedziano tu wprost, otwartym tekstem, głośno i wręcz historycznie, szokując i „szantażując” drastycznością wydarzeń i publicystycznie ujętymi uogólnieniami zubożenią w okresie zastoju opinię publiczną.

Podobnie jak w okresie odwilży drugiej połowy lat pięćdziesiątych i pierwszej połowy lat sześćdziesiątych istotnym składnikiem literatury okresu pieriestrojki, istotniejszym chyba nawet w ostatnim okresie pod względem wyartykułowanych treści niż bieżąca, tzn. datowana od roku 1985 produkcja literacka, były wprowadzone do powszechnego obiegu literackiego dzieła zakazane. One to w przeważającej mierze określiły intelektualną, ideologiczną, polityczną i estetyczną, chociaż tę ostatnią w znacznie mniejszym stopniu, doniosłość literatury rosyjskiej ostatniego okresu, one zdeterninowały charakter procesu i życia literackiego, nadając mu dynamizm, koloryt i wdzięk. W krytyce literackiej niejednokrotnie wypowiedziano opinię, że jak dotąd okres pieriestrojki niczym ponadprzeciętnym w literaturze nie zaowocował, a jedynie ujawnił, przy czym ujawnił w sposób skondensowany w czasie, spektakularnie i sensacyjnie swego rodzaju zaległości wydawnicze, dzieła zakazane, należące genetycznie do innych okresów, inspirowane fermentem intelektualnym pierwszej odwilży. Z uwagi na takie właśnie zaistnienie całego zespołu tekstów literackich, których sukces czytelniczy i rezonans odbioru kwalifikowanego, wprowadzającego te teksty do szerszego niż literacki obiegu intelektualnego, wynikał nie tylko z bezwzględnej wartości tych dzieł, lecz i z faktu ich represjonowania, literatura okresu pieriestrojki sprawia wrażenie treściowego bogactwa, warsztatowej różnorodności i społecznej, w tym ogólnokulturowej doniosłości. W rozleglejszej jednak perspektywie czasowej, gdy poszczególne utwory umiejscowią się w tych okresach, kiedy powstały, pora pieriestrojki literackiej może ujawnić inne, mniej atrakcyjne oblicze. Tę opinię wyrażano, w zależności od nastawień wobec zarysowujących się kierunków przebudowy, z z troskaniem lub z wyraźną złośliwą satysfakcją.

Rewindykowanie dóbr i wartości literatury rosyjskiej po roku 1985 jest częścią ogólniejszego czy wręcz totalnego procesu przewartościowań, aktualizacji i uwalniania od administracyjno-biurokratycznych zawłaszczeń dziedzictwa kulturowego Rosji porewolucyjnej, który obejmuje wszystkie dziedziny sztuki, naukę, myśl społeczną, religię, a także wartości i zasady, pozytywne lub ujemne, zawarte w zorganizowanych bądź spontanicznych formach życia politycznego, produkcyjno-zawodowego, rodzinnego czy nawet towarzyskiego. Proces ten, koncentrując uwagę na okresie porewolucyjnym, odwołuje się też do całych dziejów historycznej Rosji i poddaje rewizji te przewartościowania, których dokonała upaństwowiona rewolucja i nadała im rangę prawd jedynie naukowych, jedynie słusznych i kategorycznie obligatoryjnych.

Rewindykacje są skutkiem uprzednich zawłaszczeń, podobnie jak rehabilitacje stanowią skutek bezprawnych represji. Rewolucja rosyjska nie oparła się niestety pokusie zastosowania represji wobec dzieł literackich, motywując to tym, że są one „dla szerokich mas robotniczo-chłopskich najszkodliwszą

truczną”². Przyjęcie tej postawy, zrealizowanej w zasadach i praktyce polityki kulturalnej, spowodowało, że represje i rehabilitacje pisarzy i utworów literackich były zjawiskiem stałym w całym okresie porewolucyjnym, dotyczyły postaci i dzieł wybitnych, jak dla przykładu Bułhakow, Majakowski, Achmatowa, Pasternak, Sołżenicyn, oraz ewidentnie marginalnych i anegdotycznych, jak Babajewski, którego powieści po opublikowaniu artykułu Pomierancewa *O szczerości* wyłączono z obowiązkowych lektur na uniwersyteckich studiach filologicznych, a po potępieniu tego artykułu — przywrócono.

Włączenie po roku 1985 do obiegu czytelniczego i procesu intelektualnego pisarzy i dzieł częściowo lub całkowicie zakazanych jest, jak już nadmieniliśmy, kontynuacją podobnego zjawiska, jakie zaznaczyło się wyraźnie w dekadzie odwilży chruszczowowskiej. Należy jednak podkreślić też zasadniczą różnicę w sferze zasad, na których opiera się ta działalność w obu okresach. W czasie odwilży było to korygowanie „błędów i wypaczeń”, podważanie zasadności niewydania lub zaliczenia do prohibitów konkretnego utworu bez kwestionowania prawa stosownych czynników do takich decyzji. Dlatego mogły być wydane takie utwory, jak *Mistrz i Małgorzata* czy *Konarmia*, ale nie mógł być wydany *Zamiatin* lub pełny *Platonow*. Okres bieżący te ograniczenia ma już poza sobą: przewycięzył je praktycznie, przez próby, przymiarki, zapowiedzi i fakty dokonane, i w sferze zasad, gdzie pluralizm ideologiczny oraz konstytucyjne prawo do wolności słowa i druku zostało uznane i funkcjonuje praktycznie, o czym może świadczyć wydrukowanie istotnych fragmentów pracy N. Bierdiajewa *Źródła i sens komunizmu rosyjskiego*³. Należy jednak zaznaczyć, że stan, gdy powrót do czytelnika dzieł nie przyjętych, odrzuconych, zakazanych, uwięzionych w specjalnych oddziałach bibliotek i archiwów stał się normą i nie podlega generalnie rzecz biorąc administracyjnym restrykcjom, został osiągnięty stopniowo, po przewyciężeniu oporów i barier, które tkwią w psychice zbiorowej części środowiska twórców i działaczy kultury oraz w świadomości indywidualnej jego wpływowych przedstawicieli. U początków pieriestrojki rewindykacjom towarzyszyły nowe zakazy, o czym pisał I. Kłamkin w słynnym i ważnym dla spraw odnowy

² Na wiadomość o krokach represyjnych władzy radzieckiej wobec wytworów kultury i sztuki M. Gorki w liście do Wł. Chodasiewicza napisał:

Из новостей, ошеломляющих разум, могу сообщить, что в России Надеждою Крупской и каким-то Сперанским запрещены для чтения: Платон, Кант, Шопенгауэр, Вл. Соловьев, Тэн, Рескин, Ницше, Л. Толстой, Лесков, Ясинский и еще многие подобные еретики. Все сие — огнюдь не анекдот, а напечатано в книге, именуемой *Указатель об изъятии антихудожественной и контрреволюционной литературы из библиотек, обслуживающих массового читателя*. Первое же впечатление, мною испытанное, было таково, что я начал писать заявление в Москву о выходе моем из русского подданства. Что еще могу сделать я в том случае, если это зверство окажется правдой?

Cytat według: Б. Сарнов: *Зачем мы открываем запасники*. „Огонек” 1990, № 3.

³ Н. Бердяев: *Истоки и смысл русского коммунизма*. „Юность” 1989, № 11.

w kulturze artykule *Jaka ulica prowadzi do świątyni*⁴. Szeroki rozgłos zyskała i wywołała namiętne reakcje wypowiedź P. Proskurina, który inicjatorom powrotów do obiegu czytelniczego pisarzy lub dzieł w nim nieobecnych przypisał skłonności nekrofilskie. Zastrzeżenia, często przewrotnie motywowane, wypowiadało wielu publicystów, krytyków i pisarzy. Te głosy, pozbawione jednak egzekutywy administracyjnej, świadczą o naturalnym zróżnicowaniu życia umysłowego współczesnej Rosji i są oznaką jego normalności.

Wśród przywracanych literaturze rosyjskiej postaci wyraźnie zarysowuje się grupa, którą określimy jako grupę „klasyków”. Należą do niej Nikołaj Gumilow, Anna Achmatowa, Marina Cwietajewa, Osip Mandelsztam, Michail Bułhakow, Jewgienij Zamiatin, Borys Pasternak, Andriej Płatonow, Nikołaj Klujew. Są to pisarze w historii literatury rosyjskiej znani i zawsze w niej obecni, pisarze wybitni, których dokonania literackie w sensie ich wartości estetycznej nie były nawet kwestionowane, niemniej jednak uznano je za szkodliwe i na tej podstawie poddano szykanom i represjom od stosunkowo łagodnych, jak w wypadku Zamiatina, Bułhakowa czy Pasternaka, do okrutnych i ostatecznych, jak w wypadku Gumilowa, Klujewa i Mandelsztama. Obecność tych pisarzy w literaturze i szerzej — w życiu duchowym Rosji była niepełna, niewłaściwie i niesprawiedliwie usytuowana.

Splacanie długów wobec tych pisarzy, ale też jednocześnie wobec kultury oraz czytelników polega na powrocie do oficjalnego swobodnego obiegu ich tekstów, znanych dotąd, poza wąskim gronem wtajemniczonych, jedynie ze słyszenia w trakcie demaskatorskich nagonek, jak w wypadku *My* Zamiatina i *Doktora Żywago* Pasternaka, skutecznie przemilczanych, jak twórczość Gumilowa, Achmatowej i Mandelsztama, i całkowicie nieznaną, w pełnym tego słowa znaczeniu odkrytych, jak np. wiele utworów Klujewa⁵. Do refleksji o literaturze i życiu literackim powróciły lub powracają wraz z tekstami osoby twórców w pełnym, bez przemilczeń, dramatyzmie twórczych i życiowych powikłań. Za przykład i sukces w tym zakresie, za wzór do naśladowania przy prezentacji wszystkich pisarzy odniesionych do wymienionej grupy można uznać monografię M. Czudakowej o Michaile Bułhakowie⁶.

Grupa rewindykowanych klasyków stanowi zamkniętą kartę historii literatury rosyjskiej, zamkniętą w tym sensie, że należy do przeszłości, w bieżą-

⁴ И. Клямкин: *Какая улица ведет к храму?*. „Новый мир” 1987, №11. Tytuł artykułu nawiązuje do repliki jednej z postaci filmu Tengiza Abuladze *Pokuta*.

⁵ Oprócz publikacji całkowicie dotąd nieznaną wierszy lirycznych z ostatniego okresu twórczości do najdonioślejszych wydarzeń należy odnieść publikację poematu *Pogorzeliśko* — *opus vitae*, według opinii autora, dzieło tej miary co poemat Achmatowej *Requiem* i *Poemat bez bohatera*. Ten utwór był bezpośrednim powodem aresztu, który zakończył się egzekucją poety. Zob. Н. Клюев: *Погорельщина*. „Новый мир” 1987, № 7. Na miano sensacji zasługuje publikacja nigdzie dotąd nie wymienianego tekstu, który przez wydawcę i komentatora został określony jako poemat lub część poematu. Zob. Н. Клюев: *Соловки*. „Новый мир” 1989, №3.

⁶ М. Чудакова: *Жизнеописание Михаила Булгакова*. Москва 1988.

cym procesie literackim nie uczestniczy i jest postrzegana jako wartościowy zabytek, ponieważ aktualny okres literacki ma własne specyficzne problemy ideologiczne i estetyczne oraz ma nowego, o innej świadomości i wrażliwości literackiej czytelnika. Reakcja krytyki na powroty tych pisarzy jest w dużej mierze konwencjonalna w swej egzaltacji, ogólnikowości i w zasięgu. Daje wyraz satysfakcji, bo widzi w tych powrotach odzyskanie sponiewieranych wartości, losów, naprawienie nietaktów, niesprawiedliwości, krzywd, widzi zadośćuczynienie kulturze rosyjskiej i *katharsis* dla środowiska kultury i całego społeczeństwa, gdyż — jak nie bez racji powiedział Dymitr Lichaczow w artykule *Niepokoje sumienia*⁷ — wszyscy byliśmy winni.

Powroty wymienionej grupy pisarzy w pełnym zakresie dokonań twórczych i zawitych dziejów tych dokonań mają i mieć będą w przyszłości fundamentalne znaczenie dla historii literatury rosyjskiej, która z uwagi na ignorowanie rewindykowanych dziś zjawisk lub sytuowanie ich na swych obrzeżach musi się całkowicie przebudować, dosłownie powstać od nowa, być od nowa napisaną w swej części materiałowej, interpretacyjnej, wartościującej, i to zarówno w ujęciach analitycznych, jak i w różnych wariantach całościowej syntezy.

Drugą wyraźnie się zarysowującą — z uwagi na jednoznaczny kwalifikator — grupę nazwisk oraz utworów stanowią pisarze i dzieła wkraczające na rynek czytelniczy, do krytyki literackiej i publicystyki z emigracyjnej diaspory. Ów wyróżnik formalny, tzn. emigracyjność, grupuje jednak zjawiska bardzo niejednorodne w obrębie samego wyróżnika, nieporównywalna bowiem jest emigracyjność Bunina i Nabokowa, a emigracyjność ich obu — z emigracyjnością Niekrasowa i Solżenicyna. Ze spraw najbardziej zasadniczych, dotyczących tego obszaru zjawisk, należy odnotować przewyciężenie barier politycznych i ideologicznych, funkcjonujących w swoim czasie w sposób scentralizowany i absolutnie skuteczny, oraz przewyciężenie cenzury opinii publicznej, w której restrykcyjne działania administracyjne miały swe zaplecze. Znaczna bowiem część opinii publicznej nie lubiła i nadal nie lubi emigrantów, o czym świadczą reakcje czytelnicze i publicystyczne, wywodzące się zwłaszcza z obozu neosłowianofilskiego, na druk powieści W. Wojnowicza o Iwanie Czonkinie⁸.

Kolejnym zagadnieniem z rzędu najistotniejszych w omawianej grupie spraw jest zasadnicze i powszechne dziś już uznanie literatury emigracyjnej za część organiczną literatury i kultury rosyjskiej. Powstało pojęcie i termin „литература русского зарубежья”, który funkcjonuje bez nacechowań pejoratywnych i wytycza zadania i drogi absorpcji rosyjskich wartości duchowych, powstałych z konieczności poza Rosją.

⁷ Д. Лихачев: *Тревоги совести*. „Литературная газета” 1987, №1. Wyowiedź ta była ważnym głosem w sprawie publikacji dzieł nie dopuszczonych do druku, ponieważ ze względu na autorytet i spokojną, zdroworoządkową argumentację zyskała szeroki oddźwięk w publicystyce i krytyce literackiej.

⁸ В. Войнович: *Жизнь и приключения солдата Ивана Чонкина*. „Юность” 1989, №1, 2.

Ze spraw szczegółowych a doniosłych na odnotowanie zasługuje nie tyle powrót, co, by tak rzec, *entrée* do krajowej literatury rosyjskiej Włodzimierza Nabokowa. Wszedł do niej jako klasyk, pisarz o światowej renomie, i z należnymi honorami został powitany. Gorętszych emocji nie wzbudza, oceny ma zróżnicowane — od czolobitnych do sceptycznych i jaskrawo niechętnych. Druk utworów nie budzi sprzeciwów, wydano już nawet *Lolite*, ale ta, jak wiadomo, do literatury rosyjskiej nie należy. Wracają stopniowo w postaci tekstów, wywiadów i omówień Aksionow, Brodski, Niekrasow, Sołżenicyn, też nie wzbudzając (nawet Sołżenicyn⁹ — bo to również klasyk) gorętszych emocji o szerokim zasięgu, ponieważ normalizująca się sytuacja w dziedzinie życia kulturalnego studzi emocje, a gdy się nawet pojawia — nie daje im rangi wydarzenia i właściwości sensacji.

Wzbudzała natomiast i wzbudza nadal emocje, a także problemowo rozległą refleksję grupa odzyskanych dzięki pieriestrojce i głośności utworów należących do pisarzy znanych, uznanych, a nawet honorowanych, utworów inspirowanych ideami i klimatem intelektualnym chruszczowowskiej odwilży, które z uwagi na fakt podjęcia i niezwykle zasadniczego jak na owe czasy zinterpretowania zakazanych zagadnień zostały skazane na niebyt czytelniczy na długie lata, w odniesieniu do *Życia i losu* Grossmana, jak ponoć zawyrokował Susłow — na dwieście lat. Grupę tę tworzą *Nowa nominacja* Aleksandra Beka, *Dzieci Arbatu* Anatola Rybakowa oraz wspomniane *Życie i los* i *Wszystko płynie* Wasylego Grossmana. Tego typu utworów ujawniono więcej, bo prawie wszyscy znaczniejsi pisarze pisali również do szuflady, lecz wymienione tu nabrały szczególnego rozgłosu, ponieważ podjęły problemy stalinizmu, specyficznych cech dziejów Rosji, źródeł kultury rosyjskiej i osobowości Rosjanina, czyli problemy sławetnej duszy rosyjskiej. Wokół tych zagadnień rozgorzał spór namiętny, a wymienione utwory, zwłaszcza utwory Grossmana, są w tym sporze obecne i w nim uczestniczą. Przedmiot sporu w małym stopniu dotyczy zagadnień literackich i rozgrywa się w opozycji liberalowie — słowianofile¹⁰.

Na zakończenie warto wspomnieć, wspomnieć jedynie, bo rzecz dopiero się zaczyna, o ujawnieniu się wąskiego nurtu w ramach „innej prozy”. Chodzi tu

⁹ Pisarz ten wkracza na rynek czytelniczy tryumfalnie i rok 1990 został ogłoszony „rokiem Sołżenicyna”. Jego wejście do obiegu czytelniczego nie budzi gorętszych emocji w tym sensie, że pozycja, ranga, twórczość jako czyn obywatelski, konieczność powrotu do kraju przez nikogo nie są kwestionowane. Panuje tu pełna zgodność, a o pozyskanie pisarza dla swej sprawy zabiega zarówno obóz liberalny, jak i neosłowianofilski.

¹⁰ Do istotnych dla tego sporu publikacji należą m. in. В. Кожинов: *Правда и истина*. „Наш современник” 1988. № 4; И. Шафаревич: *Русофобия*. „Наш современник” 1989, № 6, 11; Т. Тушкова: *О „русскости”, о счастье, о свободе*. „Наш современник” 1989, № 7, 9. Szczególnie szeroki zasięg i gorącą temperaturę miała i ma dyskusja o rusofobii, gdzie jako koronny dowód na jej istnienie wymieniane są ostatnie utwory Grossmana — *Życie i los* oraz *Wszystko płynie*.

o teksty wydane za granicą lub istniejące w krajowym podziemiu, a przedstawiające (jak np. Eugeniusz Charitonow) prowokująco sprawy drastyczne, m. in. niekonwencjonalny seks i erotyzm. Do oficjalnego obiegu tych tekstów nie dopuszcza na razie bariera społecznej cenzury, cenzury obyczajowej i estetycznej.

Владыслав Пиотровски

ВОЗВРАЩЕНИЕ „ЛИТЕРАТУРНЫХ ДОЛГОВ” И ИХ ВОСПРИЯТИЕ В ПЕРИОД „ПЕРЕСТРОЙКИ”

Резюме

Существенным компонентом русской литературы периода перестройки являются включенные в официальный читательский оборот и интеллектуально-культурный процесс литературные произведения, которые насильственно были из этого процесса исключены или вовсе к нему не допускались. Именно эти произведения во многом определяют сегодняшнее состояние русской литературы, ее содержательное и формальное разнообразие, богатство и динамизм литературной жизни.

Среди авторов, возвращаемых в полном объеме русскому читателю, выделяется группа „классиков” (Н. Гумилев, Е. Замятин, А. Платонов, Н. Клюев и др.), включение которых в историю русской советской литературы изменит существенным образом ее традиционную модель как в плане иерархизации фактов и явлений, так и в интерпретации и оценок. Следующую группу авторов и произведений составляют писатели русского зарубежья. Эта группа сильно дефференцирована и реакция на ее возвращение далеко не однозначна. Самый горячий отклик в литературной критике и публицистике вызвали не допущенные в свое время к печати произведения А. Бека, А. Рыбакова, В. Гроссмана. Они участвуют как художественно оформленная точка зрения в принципиальном споре о прошлом и будущем России. В последнее время обнаруживается существующее в „самиздатском” подполье узкое направление, для которого предметом художественного изображения являются неприемлемые пока для нравственного и эстетического общественного сознания сферы интимной жизни.

Указанные в виде тезисов проблемы и оценки рассматриваются в контексте общественных и литературных фактов и процессов, документируются и обосновываются.

Władysław Piotrowski

**LITERARY REVINDICATIONS AND THEIR RECEPTION
IN THE PERIOD OF „PIERESTROJKA”**

Summary

An important component of Russian literature in the pieriestrojka period was the inclusion in official circulation for the reading public and in the intellectual-cultural process of literary works formerly anathematised or completely excluded. It is indeed just these works that to a very large degree determine the present state of Russian literature, its objective and artistic content, the variety and dynamism of literary life.

From among the authors returned in toto to the Russian reading public may be distinguished the group of „classical” writers (N. Gumilow, E. Zamiatin, A. Platonow, N. Klujew and others), whose inclusion in the history of Russian literature has produced a significant change in its traditional appearance both from the aspect of attitude to hierarchic arranging of facts and events and from the aspect of interpretation and evaluation. In the next group of authors and writings may be placed writers of the emigrational diaspora. This group is internally differentiated while the reactions aroused by its return are varied and inconclusive. The most resounding response in literary criticism and publicist writings was evoked by banning the publication in their time of the works of A. Bek, A. Rybakow and W. Grassman. Their writings are a literary expression of a point of view participating in the fundamental dissension as to the past and future of Russia. During the most recent times the existence in the „samizdat” literary underground was found of a narrow literary trend in which the subject literary penetrations are at this moment not acceptable to the social, moral and aesthetic awareness of the sphere of intimate life.

The problems and assessments presented here in the form of postulations are shown in the context of the facts and events of social and literary life, they are documented and justified.